

RECENZJA

rozprawy doktorskiej **magistra Karola Łukowskiego** zatytułowanej:

Praca terapeutyczna w poradniach leczenia uzależnień. Studium społeczno-pedagogiczne
napisanej pod kierunkiem dra hab. Mariusza Granosika, prof. UŁ

Wstęp

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska magistra Karola Łukowskiego jest ciekawa i posiada istotne walory poznawcze. Podejmuje niezwykle aktualny i ważny temat pracy terapeutycznej z osobami uzależnionymi w poradniach leczenia uzależnień. Praca, odwołując się do myśli humanistyczno-społecznej, a szczególnie do dzieł klasyków i kontynuatorów polskiej pedagogiki społecznej, podkreśla ideę pracy terapeutycznej łączącej różne podejścia, ze szczególnym akcentem na aspekt środowiskowy. Ważnym punktem dysertacji jest wskazanie istotności integracji terapii z podejściem pedagogicznym, które w literaturze przedmiotu wciąż pozostaje niedostatecznie zauważone. Takie ujęcie stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, co również świadczy o szerokiej wiedzy Doktoranta w obszarze badanej problematyki.

Podjęty temat jest wynikiem osobistych zainteresowań Autora. Jak podkreśla Pan Karol Łukowski we wstępie, doświadczenie w pracy z osobami uzależnionymi oraz uczestnictwo w procesie terapeutycznym stanowiły kluczowe tło dla przeprowadzenia badań i opracowania dysertacji. Doświadczenie w praktyce psychoterapeutycznej, jak sądzę, nie tylko wzbogaciło prowadzone badania, ale również pozwoliło wielokrotnie skonfrontować założenia teoretyczne z rzeczywistością terapeutyczną, co mogło prowadzić do przemyśleń nad poszerzeniem

perspektywy analitycznej, umożliwiając lepsze zrozumienie złożoności i dynamiki procesu terapeutycznego.

Ocena rozprawy

Rozprawa obejmuje wprowadzenie oraz sześć uzupełniających się rozdziałów. Pierwszy rozdział definiuje ramy teoretyczne pracy (32 strony). Rozdział metodologiczny prezentuje podejście badawcze (11 stron), natomiast cztery kolejne rozdziały zawierają szczegółową analizę materiału empirycznego (217 stron). Całość pracy, licząca 284 strony, zamyka zakończenie oraz obszerna bibliografia, która zawiera ważne pozycje literatury polskiej i zagranicznej. Tytuły rozdziałów i podrozdziałów są ściśle powiązane z ich treścią, co w przejrzysty sposób odzwierciedla merytoryczną zawartość pracy. Struktura pracy jest z jednej strony dobrze przemyślana i spójna, a z drugiej niestandardowa. Niezwykle obszerna część empiryczna (217 stron) dominuje nad teoretyczną. Autor świadomie rezygnuje z typowego rozbudowania teorii na rzecz rekonstrukcji pojęcia „terapii” w kontekście pedagogiki. Unika rozbudowanych analiz językowych dotyczących terminu „terapia” na rzecz udanej próby kodowania fragmentów literatury dotyczącej terapii oraz przyporządkowywania ich do odpowiednich kategorii istotnych w pedagogice, w tym w pedagogice społecznej. W toku analizy wyłonił fundamenty wspólne dla pracy terapeutycznej i wychowawczej, takie jak: antropologiczny aktywizm, praca nad relacjami, diagnoza i prognoza, działanie profesjonalne oraz humanistyczne wartości i etyka. Zwrócenie uwagi na te elementy poszerza nasze rozumienie pracy terapeutycznej w kontekście pedagogicznym. Zabieg ten uważam za trafny, a takie ujęcie za nowatorskie i wartościowe.

Założenia metodologiczne pracy zostały prawidłowo skonstruowane. Autor zastosował paradygmat interpretacyjny oraz badania jakościowe, wykorzystując metodę teorii ugruntowanej. Sposób zbierania danych obejmował obserwację uczestniczącą, rejestrację procesu terapeutycznego oraz dokumentację wypowiedzi pacjentów i pracy psychoterapeutów uzależnień. Choć wybór założeń metodologicznych wydaje się trafny, w pracy brakuje szczegółowego uzasadnienia dla wyboru przyjętej strategii badawczej, co mogłoby wzmocnić przekonanie o słuszności podjętych decyzji. Jednakże w pracy właściwie określono pytania uwrażliwiające na podejmowaną problematykę, co świadczy o przemyślanym podejściu do badań i ukierunkowuje je na istotne aspekty związane z terapią uzależnień. Autor w sposób transparentny prezentuje poszczególne etapy postępowania badawczego, co umożliwia czytelnikowi zrozumienie procesu i jego logiki, stanowiąc mocny punkt recenzowanej

rozprawy. Na stronach 43-45 szczegółowo opisuje proces kodowania i kategoryzacji, co stanowi istotny element analizy danych w jego badaniach. W moim przekonaniu, warto byłoby wyodrębnić oddzielny podrozdział w rozdziale metodologicznym, który skoncentrowałby się na sposobie analizy danych.

Doktorant wskazał, że prowadził obserwację uczestniczącą z trzech różnych ról: jako badacz - prowadzący terapeuta, badacz - wspierający terapeuta oraz badacz - obserwator uczestniczący. Chociaż Pan Karol Łukowski podkreśla, że takie podejście było możliwe dzięki jego doświadczeniu terapeutycznemu i wykonywanym obowiązkom zawodowym, zabrakło mi wyjaśnienia, dlaczego zdecydował się na przyjęcie tych konkretnych ról. Istotne byłoby omówienie, jakie znaczenie miało to dla prowadzenia badań oraz w jaki sposób różne perspektywy mogły wpłynąć na zbierane dane i ich interpretację. Niemniej jednak za cenne i świadczące o byciu refleksyjnym badaczem uznaję fakt, że Autor świadomie zauważa ograniczenia związane z pełnieniem różnych ról podczas zbierania materiału badawczego, szczególnie w roli badacza – terapeuty.

Pan Karol Łukowski wykazał się dużym zaangażowaniem w zapewnienie etycznego wymiaru badań, co jest niezwykle istotne w kontekście pracy z pacjentami uzależnionymi. Już na etapie przygotowań projekt badawczy został dokładnie przeanalizowany pod kątem standardów etycznych. Podstawowym krokiem było uzyskanie świadomej zgody uczestników, co Autor osiągnął dzięki rozmowom z kierownikami placówek, pacjentami oraz psychoterapeutami. Ponadto, Doktorant zdecydował się na przeprowadzenie procedury weryfikacyjnej w Komisji ds. Bioetyki Badań, co świadczy o jego dbałości o odpowiednią podstawę etyczną dla prowadzonych działań.

Dalszą część pracy – najbardziej rozbudowaną - stanowi analiza empiryczna, w której Autor szczegółowo przedstawia wyniki swoich badań, dokonując interesującej analizy różnych perspektyw pracy terapeutycznej. Niezwykle bogaty materiał empiryczny możliwy był do zebrania dzięki prowadzonym przez Pana Karola Łukowskiego obserwacjom podczas aż 40 sesji terapeutycznych. Niewątpliwie świadczy to o zaangażowaniu i determinacji Autora w dążeniu do zebrania rzetelnych danych.

W kolejnych rozdziałach empirycznych (rozdziały 3-6) Doktorant analizuje pracę terapeutyczną w kontekście struktury, interakcji, dyskursu oraz pracy społecznej. W pierwszym ujęciu odnosi się do czterech głównych komponentów: charakterystyki badanych placówek, rekonstrukcji perspektywy na proces terapeutyczny, podejścia do nowych pacjentów oraz integracji działań terapeutycznych z funkcjami edukacyjnymi. W drugim ujęciu koncentruje się na analizie języka komunikacji stosowanej w psychoterapii uzależnień oraz dynamice relacji

i interakcji, które zachodzą w toku terapii. W trzecim przedstawia tematyzację i problematyzację dialogu, analizę dyskursów przyczynowo-skutkowych, omówienie narracji porażki, czynniki ryzyka, kontekst konsekwencji wynikających z uzależnienia oraz strategie obronne obecne w retoryce terapeutycznej. W czwartym odnosi się do wykorzystywania terapii jako procesu uczenia się, który przenosi się na życie pacjentów w ich codziennych środowiskach. Jest to szczególnie istotne w terapii ambulatoryjnej, gdzie pacjenci większość czasu spędzają w swoich naturalnych środowiskach, takich jak rodzina, krąg znajomych czy miejsce pracy.

Za szczególnie cenne i nowatorskie uznaję ostatnie ujęcie. Autor w sposób wyraźny nawiązuje do dorobku pedagogiki społecznej, co stanowi istotny kontekst dla przedstawionej analizy. Liczne odniesienia do tej subdyscypliny podkreślają znaczenie pracy środowiskowej w psychoterapii uzależnień, pokazując, że proces terapeutyczny nie odbywa się w izolacji, ale jest ściśle związany z kontekstem społecznym, w którym żyją pacjenci. Autor umiejętnie łączy elementy psychoterapeutyczne z koncepcjami pedagogiki społecznej, tworząc spójną narrację o znaczeniu środowiska w procesie terapeutycznym. Takie podejście wzbogaca interpretację wyników badań oraz pozwala na szersze zrozumienie dynamiki relacji między jednostką a jej otoczeniem, co jest kluczowe w pracy z osobami doświadczającymi uzależnień.

Za szczególnie warte podkreślenia jest odniesienie się do koncepcji spirali życzliwości w ujęciu Stanisława Kawuli. Ta koncepcja stanowi cenny wkład w analizę wyników badań, ukazując głębokie powiązania między wsparciem społecznym a procesem terapeutycznym. Odniesienie do spirali życzliwości wzbogaca perspektywę analizy, podkreślając znaczenie pozytywnych relacji i interakcji w pracy terapeutycznej oraz ich rolę w budowaniu społecznego wsparcia, co jest niezmiernie istotne w kontekście działań podejmowanych w obszarze pedagogiki społecznej. Zgadzam się z tym, że koncepcja spirali życzliwości, przywoływana przez Autora, może znacząco wpłynąć na jakość relacji w grupach terapeutycznych oraz wspierać pacjentów w ich drodze do zdrowienia. Umiejętne połączenie pracy terapeutycznej z kontekstem środowiskowym, które zaproponował Pan Karol Łukowski, poszerza horyzonty dotyczące terapii uzależnień, a także otwiera nowe perspektywy dla praktyki pedagogicznej w kontekście społecznych aspektów wsparcia

W trakcie analizy wkraśl się, zakładam niechcący, błąd w jednym ze zdań. W pracy brzmi ono: „Nie zawsze pacjent jest przyczyną zniszczonych interakcji w środowisku życia” (s. 154). Użycie słowa „pacjent” jako podmiotu może sugerować, że to pacjent sam w sobie jest przyczyną problemów w interakcjach, co nie odzwierciedla złożoności relacji międzyludzkich. Lepiej byłoby sprecyzować, że to „zachowanie pacjenta” może wpływać na

interakcje w jego środowisku, ponieważ w ten sposób unika się stygmatyzacji pacjenta jako źródła problemów. Sądząc jednak po dbałości Doktoranta w narracjach dotyczących zachowania szacunku wobec podmiotowości badanych pacjentów, można uznać to za przeoczenie.

Autor zebrał niezwykle bogaty materiał badawczy, który momentami może być trudny do śledzenia z powodu licznych danych. Zebrany materiał stanowi jednak solidną bazę do prowadzenia rewizyt badawczych, a nawet do odczytywania tych treści w innych rejestrach. Zachęcam Autora do dalszej pracy nad tym materiałem, co może przynieść jeszcze więcej cennych wniosków i wzbogacić jego przyszłe badania.

Warto również zauważyć, że warstwa językowa pracy wymaga starannego dopracowania. W tekście występuje znaczna liczba literówek oraz drobnych błędów, które wpływają na czytelność i odbiór treści. Dokładna korekta pod kątem poprawności językowej i stylistycznej pozwoli wyeliminować te niedociągnięcia, co z pewnością podniesie ogólną jakość pracy.

Konkluzja

Rozprawa doktorska Pana Karola Łukowskiego wypełnia istotną lukę w badaniach nad terapią uzależnień, szczególnie z perspektywy pedagogiki społecznej. Autor nawiązuje do fundamentalnych zasad tej subdyscypliny, podkreślając znaczenie pracy środowiskowej w procesie terapeutycznym. Z perspektywy pedagogiki społecznej, zwraca uwagę na rolę relacji międzyludzkich oraz wsparcia społecznego, które są kluczowe w procesie zmiany i rozwoju jednostki. Dzięki temu tekst nie tylko odnosi się do teoretycznych podstaw pedagogiki, ale również wskazuje na praktyczne zastosowania w pracy z osobami doświadczającymi różnych wyzwań życiowych. Takie osadzenie w pedagogice społecznej stanowi niewątpliwy walor pracy, podnosząc jej wartość w kontekście pracy terapeutycznej. Dzięki takiemu podejściu, Autor nie tylko przedstawia złożoność zagadnienia, ale także wprowadza nowe teoretyczne konteksty, co wzbogaca analizę o perspektywę wzajemnych interakcji między jednostką a jej środowiskiem. Ponadto, Autor wykazuje się umiejętnością łączenia teorii z praktyką, co jest szczególnie ważne w kontekście interdyscyplinarnego podejścia do pracy terapeutycznej. Kluczowym wkładem jest zaproponowanie kierunków integrowania działań terapeutycznych, które mogą stać się podstawą do dalszych badań i praktycznych zastosowań w poradniach leczenia uzależnień.

Zrealizowany przez Doktoranta projekt badawczy, zarówno na poziomie analizy teoretycznej, jak i przeprowadzonej procedury badawczej, ukazuje liczne umiejętności Pana Karola Łukowskiego, świadczące o jego refleksyjnym podejściu jako Badacza. Należy podkreślić, że Autor, będąc praktykiem, dysponuje nie tylko szeroką wiedzą na temat pracy z osobami uzależnionymi, ale również potrafi zachować niezbędny w badaniach naukowych dystans, co jest kluczowe dla rzetelnej i konstruktywnej analizy. Oryginalność podjętego tematu badawczego zasługuje na uwagę, ponieważ ujawnia nowe aspekty rozumienia pracy terapeutycznej w poradniach leczenia uzależnień. Dysertacja, wpisująca się w model badań jakościowych, jest przedsięwzięciem ważnym i wypełnia lukę w istniejących badaniach pedagogicznych. Wyniki badań, w postaci nowej wiedzy, stanowią wkład w rozwój nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika, szczególnie w subdyscyplinie pedagogika społeczna. Zachęcam do opublikowania wyników dysertacji, ponieważ zawarte w niej treści zdecydowanie zasługują na publikację w formie monografii.

Biorąc pod uwagę powyższe spostrzeżenia, stwierdzam, że opiniowana rozprawa magistra Karola Łukowskiego, napisana pod kierunkiem dra hab. Mariusza Granosika, prof. UŁ, spełnia wymagania stawiane rozprawie doktorskiej w Ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz.U. z 2022 poz. 574 z późn. zm.). W związku z tym opowiadam się za przyjęciem dysertacji i wnioskuję o dopuszczenie magistra Karola Łukowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Olsztyn, 07.11.2024

Margonata Ciesielska-Grochala